

ترجمہ و تشریح منطق

مترجم و تشریح کنندہ علامہ محمد رضا مظفر

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

علامہ محمد رضا مظفر

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

مترجم و تشریح کنندہ

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

نگارش

استاد محسن غرویانی، محمود معتمدی

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

پروفیسر، مدرسہ اسلامیہ، لاہور

آقای حاج سید عبدالحمید مولانا (ره)

مؤلف / علامہ محمد رضا مظفر

ناشر: انتشارات دارالفکر

چاپخانه: قدس، قم

نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۷

شمارگان: ۲۵۰۰ نسخه

قیمت : ٤٥٠٠٠ ریال

شابک ۷-۵۷-۲۶۱۱-۹۶۴-۹۷۸-۹۷۸-۹۶۴-۲۶۱۱-۵۷-۷ ISBN 978-964-2611-57-7

در خدمت: انتشارات دارالفکر، تهران، (۱۳۸۵)

◀ قم، خیابان صفائیہ، جنب مدرسہ امیر المؤمنین علیہ السلام، بلاک ۶۲۶

تلفن: ۷۷۴۳۵ ۴۴ - ۷۷۳۳۶۴۵ - فاکس: ۷۷۳۸۸۱۴

« تهران - خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری

روبروی اداره پست، پلاک ۲۳۸ - تلفن ۶۶۴۰۸۹۲۷ - ۶۶۴۰۹۳۵۲ - فاکس ۶۶۹۷۷۶۲۰

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

مقدمه	۹۶
فصل اول	۹۶
فصل دوم	۹۶
فصل سوم	۹۶
فصل چهارم	۹۶
فصل پنجم	۹۶
فصل ششم	۹۶
فصل هفتم	۹۶
فصل هشتم	۹۶
فصل نهم	۹۶
فصل دهم	۹۶
فصل یازدهم	۹۶
فصل بیستم	۹۶

فهرست مطالب

مقدمه شارح	۲۱
المدخل	۲۵
دلیل احتیاج به علم منطق	۲۶
معنای لغوی کلمه «منطق»	۲۶
تعریف علم منطق	۲۶
مقدمه	۲۶
فکر	۲۸
۱- جماد	۲۸
۲- نبات (گیاه)	۲۸
۳- حیوان	۲۸
قوای باطنی حیوان	۲۹
۴- انسان	۳۰
بیان کمالات انسان	۳۰
علم (دانش)	۳۰
تصور و تصدیق	۳۱
اعتقاد	۳۱
وجه تسمیه تصدیق	۳۲
اقسام تصدیق	۳۳
توضیح مطلب	۳۳
چهل و اقسام آن	۳۴
ملکه و عدم ملکه	۳۴
اقسام چهل	۳۵

۳۶	توضیح مطلب
۳۶	علم ضروری و علم نظری
۳۷	توضیحی درباره علم ضروری
۳۹	تعریف نظر یا فکر
۴۱	تعریفات دیگری برای فکر
۴۳	مباحث منطق

۴۴	جزء اول : تصوّرات
۴۴	باب اول : مباحث الفاظ
۴۴	۱- دلیل نیاز به مباحث الفاظ
۴۵	۲- دلالت
۴۵	۳- تعریف دلالت
۴۶	۴- اقسام دلالت
۴۶	۸۲- ۱- دلالت ذاتیه یا عقلیه
۴۶	۸۲- ۲- دلالت طبعیه
۴۷	۸۲- ۳- دلالت وضعیه
۴۷	۸۲- اقسام دلالت وضعیه
۴۷	۸۲- دلالت لفظیه
۴۸	۱۲- شرط دلالت التزامیه
۴۹	۶- تقسیمات الفاظ
۵۰	۶- نکاتی در مورد لفظ منقول
۵۱	۱۶- نکاتی چند در مورد حقیقت و مجاز
۵۲	۱۶- ۲- مترادف و تباين
۵۲	۲۰- تقسیم الفاظ متباين
۵۵	۳۳- اقسام تقابل
۵۷	۳۳- چند نکته در مورد تعريف متضایفین
۵۸	۳۳- ۳- مفرد و مرکب
۵۹	۶- اقسام مرکب
۶۰	۵۶- اقسام مفرد

۶۳		فصل دوم: مباحث کلی
۶۳		۱- کلی و جزئی
۶۳		۲- تکمیل تعریف جزئی و کلی
۶۵		۳- جزئی اضافی
۶۵		۴- متواطی و متضاد
۶۶		۵- مفهوم و مصداق
۶۶		۶- عنوان و معنوی یا دلالت مفهوم بر مصداق خود
۶۹		۷- نسبت اربع (نسبت‌های چهارگانه)
۷۱		۸- نسبت بین نقیض دو کلی
۷۱		۹- ۱- نقیض دو کلی مساوی
۷۲		۱۰- ۲- نقیض عموم و خصوص مطلق
۷۳		۱۱- ۳- نقیض عموم و خصوص من وجه
۷۴		۱۲- ۴- نقیض متباینین
۷۵		۱۳- کلیات خمس (کلی‌های پنجگانه)
۷۵		۱۴- قاعده کلی در مورد ماهو
۷۶		۱۵- ۱- نوع
۷۶		۱۶- ۲- جنس
۷۷		۱۷- ۳- فصل
۷۹		۱۸- چند تقسیم
۸۳		۱۹- دلیل این قاعده کلیه
۸۴		۲۰- ذاتی و عرضی
۸۴		۲۱- عرضی خاص [خاصه] و عرضی عام
۸۶		۲۲- تنبیهات و توضیحات
۸۷		۲۳- صنف
۸۷		۲۴- حمل و انواع آن
۸۹		۲۵- ۱- حمل طبیعی و حمل وضعی
۹۰		۲۶- ۲- حمل اولی ذاتی و حمل شایع صنعتی
۹۱		۲۷- ۱- حمل اولی ذاتی
۹۱		۲۸- ۲- حمل شایع صنعتی

۹۲	۳- حمل موافات و حمل اشتقاق	۲۴
۹۳	عروض به معنای حمل است	۲۵
۹۴	تقسیمات عرضی	۲۶
۹۶	نمودار عرضی	۵۶
۹۷	کلی منطقی، طبیعی و عقلی	۵۷
۹۹	باب سوم: تعریف و تقسیم	۵۸
۹۹	مقدمه	۵۹
۹۹	مطلب ما، ای، هل، لِم	۶۰
۱۰۲	خلاصه و تکمیل بحث	۶۱
۱۰۳	فروع مطالب	۶۲
۱۰۴	تعریف	۶۳
۱۰۴	مقدمه	۶۴
۱۰۴	اقسام تعریف	۶۵
۱۰۵	۱- حد تام	۵۷
۱۰۶	۲- حد ناقص	۵۷
۱۰۶	۳- رسم تام	۵۸
۱۰۷	۴- رسم ناقص	۵۷
۱۰۷	روشنگری و توضیح	۶۷
۱۰۸	تعریف به مثال و روش استقرائی	۶۸
۱۰۹	تعریف به تشبیه	۶۸
۱۰۹	شروط تعریف	۶۸
۱۱۲	تقسیم	۶۸
۱۱۲	تعریف تقسیم	۷۸
۱۱۳	فایده تقسیم	۷۸
۱۱۳	اصول تقسیم	۶۸
۱۱۵	انواع تقسیم	۷۹
۱۱۷	اسلوب های تقسیم	۷۹
۱۱۸	فایده مهم تقسیم ثنائی	۸۰

۱۱۸	۲-۱. روش تقسیم تفصیلی
۱۱۹	۳-۱. تعریف بواسطه تقسیم
۱۲۰	۴-۱. کسب تعریف بواسطه تقسیم
۱۲۳	۵-۱. روش تقسیم منطقی ثنائی
۱۲۴	جزء دوم : تصدیقات
۱۲۴	باب چهارم: قضایا و احکام آن
۱۲۴	فصل اول: قضایا
۱۲۴	تعریف قضیه
۱۲۴	اشکال به تعریف خبر و انشاء
۱۲۵	اقسام قضیه
۱۲۶	۱-۱. قضیه: حملیه و شرطیه
۱۲۶	۱-۱. حملیه
۱۲۶	۲-۱. شرطیه
۱۲۶	۱-۱. قضیه شرطیه متصله
۱۲۷	۲-۱. قضیه شرطیه منفصله
۱۲۷	موجبه و سالبه
۱۲۷	الف) موجبه
۱۲۷	ب) سالبه
۱۲۸	نمودار
۱۲۹	اجزاء قضیه
۱۲۹	۱-۱. قضیه حملیه
۱۲۹	۲-۱. قضیه شرطیه
۱۲۹	اقسام قضیه به اعتبار موضوع
۱۲۹	۱-۱. قضیه حملیه
۱۳۰	توضیح این اقسام چهارگانه
۱۳۱	تنبیه
۱۳۱	فقط قضایای محصوره اعتبار دارند

۱۳۳	سور والفاظ آن
۱۳۳	تقسیم قضیه شرطیه به شخصی، مهمله و محصوره
۱۳۳	ملاک تقسیم در قضیه شرطیه
۱۳۶	سور در قضیه شرطیه
۱۳۶	تقسیمات حملیه
۱۳۶	تمهید
۱۳۶	۱۲۲- ذهنیه، خارجی، حقیقه
۱۳۸	۲۷- معدوله و محصله
۱۴۰	۷ سومین تقسیم قضیه حملیه
۱۴۰	۷۲- موجهات
۱۴۰	۷۳- ماده قضیه
۱۴۰	۷۴- تنبیه
۱۴۱	۷۲- ۱- امکان عام
۱۴۳	۷۲- جهت قضیه
۱۴۳	۷ تفاوتهای ماده با جهت
۱۴۵	۷۸- انواع موجهات
۱۴۵	۷۹- اقسام بسیطه
۱۴۸	۷۹- اقسام مرکبه
۱۵۴	۷۹- تقسیمات دیگری برای قضیه شرطیه
۱۵۴	۸۰- اقسام متصله
۱۵۵	۸۰- اقسام منفصله
۱۵۵	۸۲- الف: عنادیه و اتفافیّه
۱۵۶	۸۲- ب: حقیقه، مانعه الجمع، مانعه الخلو
۱۶۰	۸۲- تنبیه
۱۶۱	۸۲- ۱- تألیف قضایای شرطیه
۱۶۱	۸۲- ۲- قضایای منحرفه
۱۶۲	فصل دوم: در باره احکام قضایا یا نسبت های بین قضایا
۱۶۲	مقدمه

۱۶۳	تناقض
۱۶۳	دلیل نیاز به این بحث
۱۶۴	تعریف تناقض
۱۶۴	شروط تناقض
۱۶۵	۱- اتحاد
۱۶۶	توضیح حمل اولی و شایع در باب قضایا
۱۶۹	۲- اختلاف
۱۶۹	تفاوت بین «کُلّ و جزء» و «کُلّی و جزئی»
۱۶۹	اختلاف در جهت
۱۷۰	ملحقات تناقض
۱۷۲	عکس‌ها
۱۷۳	عکس مستوی
۱۷۳	شروط عکس
۱۷۶	برهان خُلف
۱۷۸	عکس نقیض
۱۸۰	۲- حکم عکس نقیض از جهت کمّ
۱۸۱	۶ مثال
۱۸۱	۵ برهان
۱۸۱	۶ برهان بر عکس نقیض سالبه کلیه
۱۸۵	۲- عکس نقیض مخالف سالبه جزئیه
۱۸۸	از ملحقات عکس‌ها
۱۸۸	۵ نقض
۱۸۸	۱- منقوضه الموضوع
۱۸۸	۲- منقوضه المحمول
۱۸۹	۳- منقوضه الطرفین (نقض تام)
۱۸۹	برهان برای نقض المحمول
۱۹۱	برهان برای نقض تام و نقض الموضوع
۱۹۲	۳- موجبه جزئیه
۱۹۳	۴- سالبه جزئیه

۱۹۴	۱. بدیهی منطقی یا استدلال مباشر بدیهی
۱۹۴	۱- استدلال مباشر
۱۹۴	۲- استدلال غیر مباشر
۱۹۴	بدیهی منطقی
۱۹۵	مقدمه
۱۹۷	باب پنجم: حجت و هیأت تألیف آن یا مباحث استدلال
۱۹۷	مقدمه
۱۹۷	حجت
۱۹۸	راههای استدلال یا اقسام حجت
۱۹۹	حجت بر سه قسم است: ۱- قیاس ۲- تمثیل ۳- استقراء
۲۰۰	۱. قیاس
۲۰۰	۷۱: تعریف قیاس
۲۰۰	۷۴: شرح مفردات تعریف
۲۰۱	۷۲: مصطلحات عمومی در قیاس
۲۰۲	۸۱: اقسام قیاس به حسب ماده و هیأت آن
۲۰۴	۸۲: نمودار
۲۰۴	۸۲: اقترانی حملی
۲۰۵	۸۰: قواعد عمومی در قیاس اقترانی
۲۰۵	۵۸۰: ۱- تکرار حد اوسط
۲۰۶	۵۸۱: ۲- ایجاب یکی از دو مقدمه
۲۰۷	۸۰۱: ۳- کلی بودن یکی از دو مقدمه
۲۰۸	۸۸۲: ۴- النتيجة تتبع أحسن المقدماتین
۲۰۸	۸۰۱: ۵- قیاسی که دارای صغرای سالبه و کبرای جزئی باشد نتیجه بخش نیست
۲۰۹	۸۰۱: اشکال اربعة (شکلهای چهارگانه)
۲۱۰	۸۰۳: شکل اول
۲۱۱	شرایط انتاج شکل اول
۲۱۱	۱- ایجاب صغری
۲۱۲	۲- کلیت کبری

۲۱۳	شکل دوم
۲۱۴	شرایط انتاج شکل دوم
۲۱۴	اثبات شرایط شکل دوم
۲۱۵	ضروب منتج شکل دوم همراه با مثال
۲۱۶	اثبات ضروب شکل دوم
۲۱۷	اثبات از راه برهان خلف
۲۱۸	شکل سوم
۲۲۰	ضروب منتج شکل سوم همراه با مثال
۲۲۱	اثبات ضروب ششگانه شکل سوم
۲۲۳	چند تنبیه
۲۲۳	تنبیه ۱- روشن خلف
۲۲۴	تنبیه ۲- دلیل افتراض
۲۲۴	توضیح برهان افتراض
۲۲۶	شکل چهارم
۲۲۶	شروط انتاج شکل چهارم
۲۲۷	ضروب منتج شکل چهارم همراه با مثال
۲۲۸	اثبات ضروب شکل چهارم
۲۲۹	اقتراانی شرطی
۲۲۹	تعریف و حدود قیاس اقتراانی شرطی
۲۲۹	اقسام اقتراانی شرطی
۲۳۰	توضیح اقسام سه گانه
۲۳۲	روشن انتاج
۲۳۳	۱- قیاس مرکب از دو متصله
۲۳۳	۲- قیاس مرکب از دو منفصله
۲۳۴	مقدمه
۲۳۴	تبدیل منفصله موجه به متصله
۲۳۵	تبدیل به متصله
۲۳۶	تبدیل منفصله سالبه به متصله

۲۳۶	تبدیل به متصله	۲۳۶
۲۳۷	تبدیل متصله به منفصله	۲۳۷
۲۳۹	ترکیب قیاس از دو منفصله و شروط آن	۲۳۹
۲۳۹	روش بدست آوردن نتیجه	۲۳۹
۲۴۳	۳- قیاس مرکب از متصله و منفصله	۲۴۳
۲۴۳	۷- اقسام این قیاس	۲۴۳
۲۴۵	۴- قیاس مرکب از حملیه و متصله	۲۴۵
۲۴۵	۸- اقسام این قیاس	۲۴۵
۲۴۵	روش بدست آوردن نتیجه	۲۴۵
۲۴۶	۶- شروط این نوع قیاس	۲۴۶
۲۴۷	۶- نتیجه گیری	۲۴۷
۲۴۷	۵- قیاس مرکب از حملیه و منفصله	۲۴۷
۲۴۷	۹- اقسام این قیاس	۲۴۷
۲۴۸	۶- سخنی در پایان قیاس اقترانی شرطی	۲۴۸
۲۴۹	۶- قیاس استثنائی	۲۴۹
۲۴۹	تعریف و تألیف قیاس استثنائی	۲۴۹
۲۵۰	۶- تقسیم قیاس استثنائی	۲۵۰
۲۵۱	کیفیت انتاج در هر کدام از دو قسم قیاس استثنائی	۲۵۱
۲۵۱	الف- قیاس استثنائی اتصالی	۲۵۱
۲۵۲	ب- قیاس استثنائی انفصالی	۲۵۲
۲۵۴	ملحقات قیاس	۲۵۴
۲۵۴	قیاس مُضمَر یا ضَمیر	۲۵۴
۲۵۵	۷- بدست آوردن مقدمات از راه تحلیل	۲۵۵
۲۵۵	۱- مواجه شدن با مشکل و مجهول	۲۵۵
۲۵۵	۲- شناخت نوع مشکل	۲۵۵
۲۵۶	۳- حرکت عقل از مشکل به طرف معلومات	۲۵۶
۲۵۶	۴- حرکت عقل بین معلومات	۲۵۶
۲۵۸	۵- حرکت عقل از معلومات به طرف مجهول	۲۵۸

۲۵۸	۶	قیاس های مرکب
۲۵۸	۶	مقدمه و تعریف
۲۵۹	۲۸۲	اقسام قیاس مرکب
۲۶۰	۱۸۲	قیاس خلف
۲۶۰	۲۸۲	کیفیت قیاس خلف
۲۶۱	۱۸۰	تفصیل قیاس خلف
۲۶۲	۲۸۸۶	قیاس استثنائی
۲۶۲	۱۶	قیاس مساوات
۲۶۵	۲۹	استقراء
۲۶۵	۶۶	تعریف استقراء
۲۶۶	۶۶	اقسام استقراء
۲۶۶	۲۵۰	۱- استقراء تام
۲۶۷	۲۵۲	۲- استقراء ناقص
۲۶۹	۳۱۶۲	۳- تمثیل
۲۶۹	۳۳	تعریف تمثیل
۲۶۹	۶۲	تعریف دیگری برای تمثیل
۲۷۰	۸۵۷	ارکان تمثیل
۲۷۰	۸۶۲	ارزش معرفتی تمثیل
۲۷۳	۸۵۲	جزء سوم: صناعات خمس
۲۷۳	۸۶۲	باب ششم: صناعات خمس
۲۷۳	۶۶۲	مقدمه
۲۷۴	۶	در مبادی قیاس ها
۲۷۵	۱	یقینیات
۲۷۶	۱	خصوصیات یقین بالمعنی الأخص
۲۷۷	۶	۱- اولیات
۲۸۱	۶	۲- مشاهدات یا محسوسات
۲۸۲	۶۰۰	۳- تجربیات

٢٨٣	١٥٠	١- قياس استثنائي
٢٨٣	١٥٢	٢- قياس اقتراني
٢٨٤	١٥٢	٣- متواترات
٢٨٤	١٥٣	٤- حدسيات
٢٨٤	١٥٣	٥- فطريات
٢٨٦	١٥٣	٦- مطنونات
٢٨٧	١٥٣	٧- مشهورات
٢٨٨	١٥٣	١- مشهورات بالمعنى الاعم
٢٨٨	١٥٣	٢- مشهورات بالمعنى الاخص يا مشهورات صرف
٢٩٠	١٥٣	اقسام مشهورات
٢٩١	١٥٣	اشكال ايشاعره به اماميه
٢٩٢	١٥٣	جواب اماميه
٢٩٢	١٥٣	٣- خلقيات
٢٩٤	١٥٣	٤- انفعاليات
٢٩٤	١٥٣	٥- عاديّات
٢٩٥	١٥٣	٦- استقرائيات
٢٩٥	١٥٣	٧- وهميات
٢٩٧	١٥٣	٨- مسلمّات
٢٩٨	١٥٣	٩- مقبولات
٢٩٨	١٥٣	١٠- فرق بين مقبولات و يقينيات
٢٩٨	١٥٣	١١- فرق مقبولات با مطنونات
٢٩٩	١٥٣	١٢- مُشَبَّهات يا مُشَبِّهات
٢٩٩	١٥٣	١٣- مُخَيَّلَات
٣٠٠	١٥٣	١٤- اقسام قياس ها به اعتبار ماده
٣٠١	١٥٣	١٥- توضيح مفردات تعريف
٣٠١	١٥٣	١٦- ملكه
٣٠٢	١٥٣	١٧- بصيرت
٣٠٢	١٥٣	١٨- در حد امکان
٣٠٣	١٥٣	١٩- فايده اجمالي صناعات خمس

۳۰۵	فصل اول: صناعت برهان
۳۰۵	۱- حقیقت برهان
۳۰۵	تعریف برهان
۳۰۶	توضیح مفردات تعریف
۳۰۷	۲- «برهان» قیاس است
۳۰۹	۳- برهان لیمی وائی
۳۱۱	۴- اقسام برهان لیمی
۳۱۳	۵- روش اساسی فکری برای بدست آوردن برهان
۳۱۵	۶- برهان لیمی مطلق و غیرمطلق
۳۱۷	۷- معنای علت در برهان لیمی
۳۱۸	۸- توضیحی درباره قرار دادن اقسام علت به عنوان حد اوسط
۳۲۱	۹- شروط مقدمات برهان
۳۲۵	۱۰- معنای ذاتی در کتاب برهان
۳۲۹	۱۱- معنای اولی
۳۳۱	فصل دوم: صناعت جدل یا آداب مناظره
۳۳۱	مبحث اول: قواعد و اصول
۳۳۱	۱- مصطلحات این صناعت
۳۳۲	موارد استعمال لفظ جدل
۳۳۲	۲- دلیل نیاز به جدل
۳۳۳	۳- مقایسه‌ای بین جدل و برهان
۳۳۳	تفاوت‌های جدل با برهان
۳۳۴	۴- تعریف جدل
۳۳۵	تعریف دیگری برای جدل
۳۳۵	۵- فوائد جدل
۳۳۶	۶- سؤال و جواب
۳۳۷	۷- مبادی جدل
۳۳۹	۸- مقدمات جدل
۳۴۰	۹- مسائل جدل

۳۴۱	۱۵۰۶ - مطالب جدل
۳۴۲	۱۵۰۷ - ادوات و ابزارهای این صنعت
۳۴۷	مبحث دوم: مواضع
۳۴۷	۱۵۰۸ - معنای موضع
۳۴۹	۱۵۰۹ - فایده موضع و وجه تسمیه آن
۳۴۹	۱۵۱۰ - فایده موضع
۳۴۹	۱۵۱۱ - اصناف مواضع
۳۵۳	۱۵۱۲ - مواضع اثبات و ابطال
۳۵۴	۱۵۱۳ - مواضع اولی و اثر
۳۵۶	مبحث سوم: وصایا
۳۵۶	۱۵۱۴ - ۱ - تعلیم و آموزش‌هایی برای سائل
۳۵۹	۱۵۱۵ - ۲ - تعلیم و آموزش‌هایی برای مجیب
۳۶۱	۱۵۱۶ - ۳ - آموزش‌های مشترک بین سائل و مجیب یا آداب مناظره
۳۶۳	فصل سوم: صنعت خطابه
۳۶۳	مبحث اول: اصول و قواعد
۳۶۳	۱۵۱۷ - ۱ - دلیل نیاز به خطابه
۳۶۴	۱۵۱۸ - ۲ - وظایف خطابه و فوائد آن
۳۶۴	۱۵۱۹ - ۳ - تعریف این صنعت و بیان معنای خطابه
۳۶۴	۱۵۲۰ - تعریف خطابه
۳۶۵	۱۵۲۱ - ۴ - اجزاء خطابه
۳۶۶	۱۵۲۲ - ۵ - عمود
۳۶۶	۱۵۲۳ - تفاوت مشهورات در جدل و خطابه
۳۶۷	۱۵۲۴ - ۶ - استدراجات به حسب قائل
۳۶۸	۱۵۲۵ - ۷ - استدراجات به حسب قول
۳۶۹	۱۵۲۶ - ۸ - استدراجات به حسب مخاطب
۳۷۰	۱۵۲۷ - ۹ - شهادت قول
۳۷۰	۱۵۲۸ - ۱۰ - شهادت حال

۳۷۱	۱۱- فرق بین خطابه و جدل
۳۷۲	۱۲- ارکان خطابه
۳۷۲	۱۳- اصناف و اقسام خطابه
۳۷۴	۱۴- صورت‌های تألیف خطابه و مصطلحات آن
۳۷۵	۱۵- ضمیر
۳۷۷	۱۶- تمثیل
۳۷۸	مبحث دوم: انواع
۳۷۸	۱- مقدمه
۳۷۸	۲- انواع مربوط به منافرات
۳۸۰	۳- انواع مربوط به مشاجرات
۳۸۲	۴- انواع مربوط به مشاورات
۳۸۵	مبحث سوم: توابع
۳۸۵	۱- مقدمه
۳۸۵	۲- حال الفاظ
۳۸۷	۳- نظم و ترتیب اقوال خطابی
۳۸۸	۴- آخذ به وجوه
۳۹۱	فصل چهارم: صناعت شعر
۳۹۱	۱- مقدمه
۳۹۲	۲- تعریف شعر
۳۹۳	۳- افایده شعر
۳۹۳	۴- نسب تأثیر شعر بر نفوس
۳۹۴	۵- چه امری شعر را شعر می‌کند؟
۳۹۵	۶- شعری که دروغ‌تر است شیرین‌تر و گواراتر می‌باشد
۳۹۶	۷- قضایای مخیله و تأثیر آنها
۳۹۷	۸- آیا قاعده خاصی برای قضایای مخیله وجود دارد؟
۳۹۷	۹- ملکه شعر سرایی چگونه بوجود می‌آید؟
۳۹۸	۱۰- رابطه شعر با عقل باطن و ضمیر ناخودآگاه

فصل پنجم: صناعت مغالطه	۴۰۰
مبحث اول: مقدمات	۴۰۰
۱- معنای مغالطه چیست و به چه چیزی محقق می‌شود؟	۴۰۰
۲- اغراض مغالطه	۴۰۱
۳- فایده این صناعت	۴۰۲
۴- موضوع صناعت مغالطه و مواد آن	۴۰۳
۵- اجزاء صناعت مغالطه	۴۰۳
مبحث دوم: اجزاء ذاتی مغالطه	۴۰۴
۱- مقدمه	۴۰۴
۲- [انواع غلط]	۴۰۴
۱- مغالطه‌های لفظی	۴۰۵
۱- مغالطه بخاطر اشتراک اسم	۴۰۶
۲- مغالطه در هیأت ذاتی لفظ (اتحاد شکل)	۴۰۷
۳- مغالطه در اعراب و اعجام	۴۰۷
۴- مغالطه مُمَارَات	۴۰۸
۵- مغالطه ترکیب مُفَصَّل	۴۰۹
۶- مغالطه تفصیل مرکب	۴۱۱
۲- مغالطه‌های معنوی	۴۱۱
۱- ابهام انعکاس	۴۱۲
۲- قرار دادن امر عَرَضی بجای امر ذاتی	۴۱۳
۳- سوء اعتبار حمل	۴۱۴
۴- جمع چند مسأله در یک مسأله	۴۱۵
۵- سوء تألیف	۴۱۷
۶- مُضَادزه بر مطلوب	۴۱۸
۷- قرار دادن غیر علت بجای علت	۴۲۰
مبحث سوم: اجزاء عَرَضی مغالطه	۴۲۱
نمودار	۴۲۲
ترجمه لغات مشکل کتاب	۴۲۵

چرا و چگونه منطق بیاموزیم؟

هم اینک که قلم در دست گرفته‌ام تا این سطور را بنگارم، سیاحت هفت بیامداد روز دوشنبه بیست و دوم بهمن ماه یکهزار و سیصد و هشتاد و شش هجری شمسی است و تا ساعاتی دیگر راهپیمایی پر شکوه ملت انقلابی ایران آغاز خواهد شد. بخاطر دارم که سال‌های آغازین پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری مرجع عالیقدر و فیلسوف عظیم‌الشان حضرت امام خمینی (ره) بود که برای تبلیغ به بندرعباس رفته بودم و از زندان گروهِک‌ها خاطره‌ای دارم که بعداً نقل خواهم کرد. آن زمان من در حوزه علمیه قم مشغول خواندن کتاب «المنطق» تألیف علامه مظفر (ره) بودم و با عشق و علاقه‌ای وافر - حتی در روزهای تعطیل - به همراه هم مباحثه‌ام^۱ در منزل استاد^۲ حاضر می‌شدم و به فراگیری منطق می‌پرداختم. در اوایل پیروزی انقلاب، مارکسیست‌ها و کمونیست‌ها در سراسر کشور به شدت فعال شدند و در اغلب شهرها کتابفروشی‌ها دایر کردند و کتابهای فراوان از نویسندگان و سران مارکسیسم همچون مارکس، انگلس، لنین، مانو، تروتسکی، ژرژ پولیت زر، آفا ناسیف و... را به معرض فروش گذاشتند.

۱. استاد رسول جعفریان [دام عزه].
 ۲. استاد سیدمهدی میرباقری [دام عزه].

بسیاری از جوان‌ها جذب گروه‌های کمونیستی همچون حزب توده و چریک‌های فدایی خلق و... شدند و حرف‌های کسانی همچون مائو، لنین و مارکس و... را دائماً تکرار می‌کردند. همه جا سخن از اصول دیالکتیک بود و بحث تضاد دیالکتیکی تز و آنتی تز و پیدایش سستز داغ داغ بود. کتاب منطق ماکوولسکی نویسنده روسی در همان ایام به چاپ رسید و من با علاقه آن را مطالعه کردم تا ببینم کمونیست‌ها در منطق چه حرفی برای گفتن دارند. و چون از سویی خودم درگیر مباحث منطق در کتابهایی همچون حاشیه ملا عبدالله، منطق مظفر، رهبر خرد از امیرزا محمود شهابی، منطق صوری دکتر خوانساری، روش اندیشه شهید مفتاح و... بودم، خیلی دوست داشتم که در مباحثی همچون اقیانام تقابل، تضاد، تناقض، تراحم و... حرفهای مارکسیست‌ها را در کنار حرفهای علمای خودمان قرار دهم و با یکدیگر مقایسه کنم. همان ایام بود که دو بیت زیر را در شروط تناقض حفظ کردم و هفت‌جا در کلاسهای درس و در بحث و مناظره با کمونیست‌ها می‌خواندم که:

«در تناقض هشت وحدت شرط دان...
وحدت موضوع و محمول و مکان...
وحدت شرط و اضافه، جزء و کل...
قوه و فعل است در آخر زمان...»

انصافاً کتاب «المنطق» آن زمان قوت علمی خوبی به من داد و با تسلطی نسبی که بر مباحثش پیدا کرده بودم، در خود احساس غنی می‌کردم و در بحث و مناظره با کمونیست‌ها و گروه‌هایی همچون مجاهدین خلق - که تحت تأثیر افکار سوسیالیستی و اندیشه‌های ماتریالیستی و اصول منطق دیالکتیک بودند - کم نمی‌آوردم. بخاطر دارم همان زمان که المنطق را در نزد استاد می‌خواندم، برای یادگیری بهتر آن را از عربی به فارسی برای خودم ترجمه می‌کردم و خلاصه مطالب را به شکل نموداری می‌نوشتیم. بعدها آن را دوازده بار تدریس کردم و نیز کتاب «آموزش منطق» را بعنوان مدخلی بر «المنطق» نگاشتم که کتاب درسی شد و هم‌اکنون نیز همچنان تدریس می‌شود.

اینک به طلاب و دانشجویان جوان و عزیز عرض می‌کنم که دانش منطق، علمی است که احتیاج به ممارست و تمرین زیاد دارد و آنچه مهم است تسلط بر نکات و قواعد منطقی است که باید با ممارست و تمرین فراوان برای انسان، ملکه شود. منطق احتیاج به

کارورزی دارد و طلاب و دانشجویانی که می‌خواهند در فن منطق، قوی شوند بایستی وارد گودِ مباحثه و مناظره کتبی و شفاهی با افکار و اندیشه‌های مختلف شوند و قدم در باشگاه فکری^۱ بگذارند و با بنان و بیان به جنگِ مکاتب و مرام‌ها و مسلک‌های گوناگون بروند.

و اما خاطره‌ای که بدان اشاره نمودم این است که: روزی مسئول زندانِ بندرعباس در اوائل پیروزی انقلاب به من گفت که ما تعدادی بچه‌های گروهکی داریم که زندانی‌اند و در میان آنها پنج نفر خانم هستند که تخصیلات عالیہ دارند و در داخل زندان، رهبری بقیه را بر عهده دارند و گاهی وضع زندان را به هم می‌ریزند. از مقامات قضایی، حکم اعدام این پنج نفر به عنوان محارب به دست ما رسیده است ولی اجرای حکم مشروط به این است که اینها در عقاید کمونیستی و الحادی خود مقرر باشند و تزلزل در آنها دیده نشود. آن مسئول به من گفت که شما اگر می‌توانی بیا قدری با اینها بحث و گفتگو کن تا که شاید متزلزل شوند و ما حکم اعدام را اجرا نکنیم. من قبول کردم و برای گفتگو و مناظره وارد بند اختصاصی آن پنج نفر شدم. با درسهایی که در حوزه خوانده بودم و بخصوص با توجه به مطالب کتاب منطق مظهر، بحث را از مجرد و مادی و تجرد حقیقت علم آغاز کردم و نهایتاً بجایی رساندم که قوی‌ترین آن پنج نفر که خانمی پزشک بود - اعتراف کرد که دیگر نمی‌تواند با من بحث کند و باید یکی از سرانِ گروهکشان^۲ با من مناظره کند! به هر حال آن مناظره صورت گرفت و بعدها مسئول زندان به من گفت که بحمدالله تزلزل عقیدتی در آن اعدامی‌ها پدیدار شد و مشمول رأفت اسلامی شدند و از اعدام نجات یافتند.

مقصود من از نقل این خاطره این بود که مباحث کتاب شریف منطق مظهر (ره) برای صاحب این قلم در آن مناظره و مناظرات دیگر بسیار کارساز و مفید بوده و هم اینک نیز

۱. تعبیر زیبای «باشگاه فکری» را نخستین بار مقام معظم رهبری حضرت آیه‌الله خامنه‌ای [دام عزه العالی] در دیدار با اساتید فلسفه و عرفان و منطق در سال ۱۳۸۲ بکار بردند.

۲. به نام: ناصر زرافشان.

کتاب دیگری را برای تدریس در یک دوره عمومی منطق در حوزه‌های علمیه و مراکز علمی و دانشگاهی، همسنگ و همپایه این کتاب نمی‌بینم. خداوند بر درجات عالیّه مؤلف گرانقدرش، علامه مظفر (ره) بیفزاید و ایشان را با اولیاء طاهرینش محشور فرماید.

کتاب حاضر

آنچه پیش روی شماست، نگارش و شرح درسیهای منطق مظفر (ره) است که توسط فاضل و نویسنده گرامی جناب آقای محمود معتمدی (دام توفیق) سیامان یافته و سپس توسط اینجناب مورد بازنگری قرار گرفته است. البته در مرحله بازنگری و بازنویسی، مطالبی جدید بر مباحث پیش گفته، افزوده شده است که در متن و پاپیه صورت پاورقی ملاحظه خواهید نمود. یکی از امتیازات این اثر این است که در پایان کتاب، تمامی لغات مشکل کتاب منطق مظفر (ره) را همراه با ترجمه فارسی آنها یا ترتیب الفبایی در اختیار شما می‌گذارد و شما را از مراجعه به کتب لغت بی‌نیاز می‌کند. از زحمات آقای معتمدی تشکر می‌کنم و امیدوارم این اثر مورد استفاده فضلا و اندیشمندان در حوزه و دانشگاه قرار گیرد و موجبات رضایت امام عصر (علیه السلام) را فراهم آورد. انشاءالله.

قم - محسن غرویان

زمستان ۸۶